

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто історичний аспект становлення і трансформування планування в Україні, починаючи з 1920 року до сьогодення

Постановка проблеми. Те, що бюджет – інструмент для управління дійсно необхідний, усвідомили сьогодні практично всі керівники. Але чому? Звідки береться ця необхідність? Чому неможливо використовувати методи планування господарської діяльності підприємства, які існували в Радянському Союзі і чи безпосереднє використання у вітчизняній економіці закордонних моделей можливе? Для того, щоб відповісти на всі ці питання визначимо історичний аспект трансформування теорії та методології планування на макро- та на мікрорівні і прослідкуємо становлення нової технології бюджетного планування.

Метою дослідження є визначення основних історичних віх ХХ ст., які вплинули на вітчизняну теорію та практику планування; обґрунтування причин становлення бюджетного планування – нового інструменту фінансового управління на українських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що до питань технології бюджетування на вітчизняних підприємствах автори звернулися досить недавно, але широке коло праць та публікацій свідчить про актуальність даної теми. Серед зарубіжних та вітчизняних науковців дану технологію фінансового планування розглядали Брігхем Є.Ф. [1], Ентоні А. Аткинсон, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, Марк С. Янг [2], Ентоні Р., Рис Дж. [3], Хруцький В.Є., Сизова Т.В., Гамаюнов В.В. [4], Щиборщ К.В. [5], Волкова О.Н. [6], Мамрак О.Н. [7], Савчук В.П., Віниченко М.М. [8], Зятковський І.В. [9], Бень Т.Г., Довбня С.Б. [10], Попов В.М. [11], Карпов А.Е. [12],

Добровольський Е., Карабанов Б., Боровков П., Глухов Е., Бреслав Е.В. [13] та інші.

Становлення і розвиток планування за роки Радянської влади нерозривно пов'язано із розвитком загальної системи управління народним господарством, тому для даного дослідження ми використовували роботи таких авторів як В. Беседін [15], Панасюк Б.Я. [16], Г.М. Крижанівський, С.Г. Струмилін, М.Д. Кондратьєв, В.О. Базаров [17], Курський А.Д. [18], Г.М. Сорокіна [19]. В даних працях розкрито погляди вчених на розвиток теорії та методології планування економіки соціалізму та узагальнено їх вплив на сучасний стан планування.

Виклад основного матеріалу. Головним і основним фактором, який визначив планове начало господарського розвитку відразу після революції стало те, що всі основні засоби промисловості і транспорту перейшли до одного власника – держави¹, яка повинна була активно впливати на соціальний розвиток. Цей вплив отримав плановий характер, і саме йому тривалий час віддавалася виключна перевага. Але в 1921 році жорсткі державні механізми регулювання були замінені новою економічною політикою (НЕП) [14, с. 4-10], яка ґрунтувалася на використанні товарно-грошових відносин, ринкових зв'язків між державною промисловістю і дрібнотоварним селянським господарством, а також тимчасовому обмеженню функціонуванні приватного

¹ В період з 1918 по 1920 рр. Вищій Раді народного господарства УСРР було підпорядковано 11 тис. заводів, фабрик, шахт, електростанцій, майстерень, введено найсуворішу централізацію управління промисловим виробництвом і розподілу без госпрозрахунку.

капіталу і вільної торгівлі. При використанні засад розвитку економіки, коли поєднувалися ринок і планове управління, приватна та кооперативна, державна форми власності, у розвитку економіки було досягнуто вагомих результатів.

На 20-ті роки ХХ ст. припадає період започаткування розвитку методології планування, що спиралася на наукові дослідження, практичний досвід і опрацювання прогностичних напрямів соціально-економічного розвитку з використанням кон'юнктурних даних внутрішнього та зовнішнього ринків. Провідним науковим планово-економічним органом був створений в 1921 році Державний плановий комітет Ради Міністрів СРСР (Держплан СРСР). У цьому ж році було створено Державну планову комісію Ради Міністрів Української соціалістичної радянської республіки (Держплан УСРР). Функції цих головних планово-економічних органів полягали у розробці методології планування і поточних планів розвитку економіки країни, планів міжреспубліканських поставок, вивчення потреб народного господарства, забезпечення пропорційності на основі переважного зростання виробництва засобів виробництва.

З перших днів свого існування Держплан України зосередив зусилля на розробці поточних господарських планів. Для цього була створена система територіальних і галузевих (відомчих) планових комісій, робота яких спрямовувалася Держпланом на вивчення стану народного господарства, окремих його галузей і економіки підприємств, на обґрунтування заходів щодо його поліпшення з метою збільшення обсягів виробництва продукції.

У 1923-1924 рр. зверталася серйозна увага на такі методи планової роботи, як урахування поточної ринкової кон'юнктури, розробка фінансово-кредитних питань тощо. У промисловому плані України в 1923-1924 роках досить точно враховувалась загальна господарська кон'юнктура, глибоко аналізувалися економічні процеси, що відбувалися в країні, визначалися ймовірні

фінансово-комерційні результати діяльності промислових підприємств. Уперше програми трестів супроводжувалися прибутково-видатковими кошторисами, що певною мірою оцінювали майбутню кон'юнктуру на рік уперед. На жаль, цей позитивний досвід управління економікою був відкладений на багато років через ідеологічні догми тодішнього керівництва держави.

У 20-ті роки поряд з розробкою поточних планів розпочинається робота над перспективним плануванням, потрібним для розв'язання корінних завдань розвитку країни, зміни галузевих пропорцій, раціонального розміщення продуктивних сил. Так виникає один із основних принципів планування – поєднання поточних і перспективних планів. Однак практика показала, що, поряд з довгостроковими перспективними планами, розрахованими на 10-15 років, та річними планами, для ефективної реалізації господарських завдань необхідні й середньострокові – п'ятирічні плани розвитку народного господарства. Це засвідчують слова відомого економіста того часу Г.М. Крижанівського²: “Перехід до фази реконструкції висуває в нашій роботі необхідність “розширеного відтворення” в сфері планової роботи. Контрольні цифри, оперативні госплани і кон'юнктурні спостереження стають недостатніми; над турботами поточного моменту все більше і більше домінують багатолітні перспективи, із яких п'ятирічний цикл неодмінно повинен повернути нашу особливу увагу” [17, с. 24]. Перший такий план був розроблений на 1928-1932 рр. Відтоді п'ятирічні плани стали основною ланкою перспективного планування

² В 20-ті роки ХХ ст. між провідними економістами існувала наукова дискусія щодо типу соціалістичного планування: Г.М. Крижанівський і С.Г. Струмилін відстоювали жорстко “казенний” або директивний підхід до складання планів, в той час як В.А. Базаров і М.Д. Кондратьєв вважали, що складання перспективних планів повинно бути централізованим, а оперативні плани окремого району чи галузі потребують безпосередньої участі безпосередніх працівників на місцях.

розвитку народного господарства, головною формою цілеспрямованого впливу на реконструкцію суспільного виробництва та його найважливіших галузей.

У роки першої п'ятирічки спочатку на передових, а потім на усіх підприємствах стали розроблятися техпромфінплани, у яких відображалися найбільш важливі кількісні та якісні завдання, заходи з реконструкції виробництва, освоєння нової техніки. Це був значний крок на шляху вдосконалення низового заводського планування у безпосередньому взаємозв'язку з народногосподарським. Значну увагу було приділено контролю за ходом виконання державних планів як невід'ємної складової управління народним господарством.

В основу формування перших п'ятирічних планів було покладено проектні показники розвитку окремих ключових галузей важкої промисловості – металургії, енергетики, машинобудування тощо. Такий підхід (нині його називають програмно-цільовим) відповідав нагромадженому досвіду: Держплан складання планів починав з виробництва і розподілу окремих видів продукції, потім складалися плани розвитку окремих галузей та регіонів, а також план комплексного розвитку найтісніше взаємопов'язаних галузей.

За складних умов воєнного часу (1941-1946 рр.) Держплан СРСР продовжував методологічну роботу з планування. Зокрема, відділ зведеного народногосподарського плану розробив вказівки та форми до складання річного, квартального і місячного планів на 1943 р. Для промисловості, поряд з іншими методичними матеріалами, були підготовлені форми матеріальних балансів з окремих видів ресурсів. Воєнно-господарські плани були не тільки короткостроковими, конкретними та оперативними, але й мали перспективу. При розробці кожного плану спочатку підбивалися підсумки попереднього періоду, здійснювався аналіз вихідного рівня. У роки війни цей принцип було закріплено та поглиблено і він увійшов в методологію народногосподарського планування.

У перші післявоєнні роки Держплан повернувся до складання п'ятирічних планів як основної форми планування. На основі показників річного народногосподарського плану, балансів і планів розподілу матеріальних ресурсів розроблялися і затверджувалися плани розвитку виробництва по міністерствах. Одночасно затверджувалися квартальні плани розподілу продовольчих товарів, перевезень, кредитний і касовий плани.

У ході розробки наступної, п'ятої, п'ятирічки вдосконалювалися організація та методологія перспективного планування, що стало новим кроком у розвитку теорії та практики народногосподарського планування у країні. Подальшого розвитку набув балансний метод планування.

Шостий п'ятирічний план (1956-1965 рр.) до його завершення був замінений семирічним планом розвитку народного господарства на 1959-1965 рр. – головним його завданням були подальше піднесення усіх галузей народного господарства на базі переважного розвитку важкої індустрії, значне підвищення життєвого рівня народу. Характерна особливість сьомої п'ятирічки – величезна програма капітальних вкладень країни, яка не мала аналогів у світі: так їх сума приблизно дорівнювала загальному обсягу капіталовкладень за всі попередні роки Радянської влади.

Протягом восьмого п'ятирічного плану [15, с. 4-9] розвитку народного господарства УРСР (1966-1970 рр.) був здійснений перехід до галузевого принципу управління промисловістю, значно поліпшилося керівництво сільським господарством, були розроблені заходи щодо подальшого удосконалення планування. Важливим напрямом економічної реформи 1965 року стала заміна всієї системи планування і економічного стимулювання. Визнавалося за доцільне скасувати надто жорстку регламентацію господарської діяльності підприємств, у зв'язку з чим зменшилася кількість планових показників, що визначалися центром. На відміну від попередньої системи, яка орієнтувалася на валові показники, основним показником було визнано темпи зростання обсягів реалізованої продукції підприємств.

Передбачалося, що критерієм оцінки господарської діяльності підприємства слугуватимуть одержаний прибуток та рентабельність, виконання завдань з поставок найважливіших видів продукції. Серед обов'язкових показників визначалися такі: основна продукція, фонд заробітної плати, платежі до бюджету і асигнування з бюджету, обсяг централізованих капіталовкладень і запровадження виробничих потужностей та основних фондів, завдання з освоєння нової техніки і матеріально-технічного постачання. Всі інші показники господарської діяльності передбачалося встановлювати без затвердження у міністерствах та відомствах. Було вирішено розширити економічні права підприємств, розвивати прямі зв'язки між виробниками і споживачами на принципах взаємної матеріальної відповідальності та заінтересованості. Передбачалося втілення у практику відносин, які базувалися б на господарських договорах між підприємствами. На підприємствах за рахунок прибутку дозволялося створювати (за певними нормативами) фонди економічного стимулювання (матеріального заохочення, соціально-культурних заходів, житлового будівництва і розвитку виробництва). Ця економічна модель організації діяльності підприємств дістала назву "господарський розрахунок". Таким чином, підприємствам надавалася оперативно-господарська самостійність. Вони працювали на принципах самоокупності, рентабельності, матеріальної заінтересованості і відповідальності за досягнуті результати. При цьому зберігався контроль з боку держави за використанням матеріальних, фінансових і трудових ресурсів.

Помітно змінилися відносини між підприємством і державою, вводилася плата за виробничі фонди, земельні та водні ресурси, а надлишок устаткування дозволялося реалізувати іншим підприємствам.

70-ті роки ознаменувалися розвитком таких важливих напрямів оптимізації планування народного господарства, як економіко-математичні методи і баланс міжгалузевих зв'язків в економіці.

Розширювався перелік виробництв, плани розвитку яких розроблялися та оптимізувалися із застосуванням економіко-математичних методів та ЕОМ.

Наприкінці 70-х – на початку 80-х років позитивний потенціал господарської реформи зменшився. У 1979 році було здійснено ще одну спробу реформувати економіку, покінчити з валовими показниками. Для цього було встановлено показник нормативно-чистої продукції, за яким підприємствам зараховувалась тільки новостворена вартість, без включення витрат на сировину, матеріали та ін. Передбачалося, що таке нововведення стимулюватиме впровадження нової техніки, поліпшення якості продукції, змусить відмовитися від поділу продукції. Але це не передбачало радикального реформування командно-адміністративної системи.

У березні 1985 року генеральним секретарем ЦК КПРС було обрано М.С. Горбачова, і відтоді розпочався новий і останній етап в історії СРСР, який дістав назву "перебудова". Економічна "перебудова" розпочалася з червня 1987 р., коли було прийнято Закон "Про державне підприємство", за яким керівникам і колективам державних підприємств були надані винятково широкі повноваження, зокрема – право самостійного виходу на зовнішній ринок, проведення спільної з іноземними партнерами діяльності та ін.

На початку 1987 р. завершився початковий етап переходу всіх промислових підприємств на нові умови планування і матеріального стимулювання. Нові методи господарювання передбачали розширення самостійності підприємств у плануванні. На перше місце почали виходити показники виконання поставок за договорами, зростання прибутку (зниження собівартості) та підвищення продуктивності праці. Одночасно змінювалися методи планування, зокрема, метод складання зустрічного плану. Держплан доводив до підприємств контрольні цифри з розвитку виробництва на наступні 5 років і стабільні нормативи формування фондів заробітної плати, розвитку виробництва, науки й техніки,

матеріального заохочення та соціального розвитку, тобто чітку інформацію на перспективу.

У п'ятирічному та річному планах об'єднанням затверджувався кінцевий фінансовий результат господарської діяльності – обсяг прибутку. Змінилася система нормативів, що впливали на інтереси колективу та окремих працівників. Нормативи відрахувань до фондів економічного стимулювання встановлювалися не за приріст показників, а у процентах від прибутку, що залишався у розпорядженні об'єднання. У середині 1988 року було прийнято закони, за якими дозволялося відкривати приватні підприємства більше ніж за 30 видами виробничої діяльності.

Остаточний розпад СРСР, а з ним і припинення використання директивної системи планування відбулися у 1991 році.

Близько 10 років технологія планування майже не використовується на вітчизняних підприємствах. Але ринок диктує нові умови і для досягнення високої результативності виробничо-господарської діяльності стає необхідним планування.

Необхідність запровадження призабутого методу фінансового управління спонукав наступний перелік передумов:

1) зміна головної мети функціонування підприємства. Якщо раніше такою метою було виконання адміністративно встановленого плану, то в ринкових умовах вона, в першу чергу, полягає в отриманні прибутку за рахунок найповнішого та найякіснішого задоволення ринкових потреб.

2) зміна нормативно-законодавчої бази, підвищення рівня самостійності підприємств. Ця обставина змушує, з одного боку, адаптувати систему управління до чинного правового поля України, а з другого, дає змогу розробляти і впроваджувати на підприємстві систему планування орієнтовану на його специфіку.

3) зміна організаційно-правових форм господарювання, що також є серйозним мотивом перегляду системи менеджменту підприємств.

4) важливою обставиною є також зміна структури джерел фінансування підприємств. Державні джерела фінансування для більшості вітчизняних підприємств втратили свою значущість. Водночас, з'явилися принципово нові джерела, наприклад, емісія цінних паперів підприємства. Найреальнішим джерелом залучення фінансових ресурсів стало комерційне кредитування.

Враховуючи вище перераховані обставини на державних підприємствах поточне планування відроджене відповідно до Закону України від 21.09.2000 р. "Про внесення змін до статті 20 Закону України "Про підприємства в Україні"³. Законом було передбачено, що державне підприємство (крім казенного) самостійно складає фінансовий план, який затверджується до 1 липня року, що передує плановому, органом уповноваженим управляти певним державним майном. Відповідно до цього закону підприємства інших форм власності розробляють і затверджують фінансові плани у порядку і в строки, визначені їхнім власником (власниками). Фінансове планування регулюється "Положенням про порядок складання фінансового плану державним підприємством, крім казенного". Відповідно до вказаного положення поточний фінансовий план складається державним підприємством на рік із щоквартальною розбивкою за рекомендованою Мінекономіки України формою, яка має п'ять розділів: 1) джерела формування і надходження коштів; 2) приріст активів підприємства; 3) повернення залучених коштів; 4) витрати, пов'язані із внесенням обов'язкових платежів до бюджету і державних цільових фондів; 5) покриття збитків минулих періодів.

Даний перелік свідчить про певну обмеженість планових показників, зокрема, вони не враховують дослідження ринку та визначення відповідного потенціалу підприємства. Таким чином, практика формування фінансового плану за даною

³ Закон втратив чинність згідно з Господарським кодексом України від 16 січня 2003 року № 436-IV

схемою не стала широко використовуваною на підприємствах інших форм власності, крім державного.

Відповідно в нових умовах розвитку ринкових відносин виникла необхідність звернутися до досвіду західних країн, які використовують новітні та вдосконалені часом методи ринкового планування.

Ще в перші десятиріччя ХХ ст. внаслідок збільшення кількості багатопрофільних корпорацій, які мають розгалужену дивізіональну структуру (таких як DuPont і General Motors), внаслідок розширення їх господарської діяльності менеджери вищого рівня змушені були купувати сировину і матеріали в різних постачальників, здійснювати багатостадійну переробку цих матеріалів в різноманітних цехах різнотипних заводів, випускаючи широкий асортимент хімічної продукції, яка купувалась компаніями багатьох галузей промисловості. Тому вище керівництво таких диверсифікованих компаній розробило передові методи для координації операційної діяльності бізнес-відділів, що належали компанії. До цих методів включались: *операційний бюджет* – документ, який включає прогноз доходів і витрат наступного операційного періоду, в тому числі щомісячні прогнози продаж, виробництва і операційних витрат, а також *капітальний бюджет* – документ, що санкціонує витрачання коштів на придбання ресурсів з багатолітнім строком служби, таких як будівлі і обладнання. Дані інструменти використовувались корпорацією General Motors з 1920 по 1970 рр., поширившись на системи фінансового менеджменту інших корпорацій. Це дозволяло і дозволяє складній організації планувати, координувати, контролювати і оцінювати операції численних, в певній мірі незалежних операційних відділень (дивізіонів) [2, с.38].

У зарубіжній практиці процес становлення технології бюджетування, починаючи з 1920 року, пройшов ряд стадій, які утворили наступні парадигми [7, с. 10]:

1. Виробнича – бюджетування використовується лише для організації виробничого процесу. В даному випадку

процес бюджетування є комплексом необхідних розрахунків виробничо-економічного характеру, направлених на управління і реалізацію довгострокових і поточних цілей виробничо-господарської і збутової діяльності підприємства у визначені планові періоди часу.

2. Фінансова – бюджетування використовується як спосіб для фінансового управління шляхом встановлення основних фінансових показників, що відповідно забезпечують керівників підприємства інформацією про фінансовий стан того чи іншого напрямку господарської діяльності чи окремого бізнес-проекту.

3. Технологічна парадигма з'явилась в 60-х рр. ХХ ст. та тісно пов'язана з бурхливим розвитком інформаційних комп'ютерних технологій. Теоретичною основою даної парадигми є системний підхід, який використовується для кодування оптимальної виробничої програми. Таким чином, основна ціль даного підходу – автоматизація тривіальних задач і використання інформаційно-комп'ютерної підтримки для вирішення більш складних задач, пов'язаних, наприклад, з оптимізацією планових рішень.

4. На початку 80-х рр. ХХ ст. активно починає свій розвиток маркетингова концепція, яка описує і пояснює взаємовідносини між виробничою системою і можливостями фірми в конкурентній боротьбі. Відповідно до маркетингового підходу бюджетування повинно реалізувати стратегічну ціль підприємства, яка передбачає довгострокові дії, що суттєво впливають на майбутні конкурентні можливості підприємства і його позицію на ринку, а також на короткострокові тактичні дії для миттєвої реакції на ситуацію, тобто вирішення таких маркетингових задач як вивчення ринку, визначення позицій підприємства на ринку, прогнозування попиту, що відповідно є відправною точкою бюджетування.

Відстоюючи бюджетування, у першу чергу, як інструмент фінансового планування, зазначимо, що дана технологія передбачає

підготовку головного бюджету, що складається з інтегрованих один з одним бюджетів, які відображають різні сторони діяльності підприємства. Як правило, фірма складає: операційний бюджет (для розрахунку витрат на вироблену продукцію), фінансовий бюджет (для оцінки фінансових умов за допомогою аналізу співвідношень активів і зобов'язань, грошового потоку, оборотного капіталу, прибутковості), бюджет коштів (для планування і управління грошовим потоком) і бюджет капітальних вкладень (опис ключових довгострокових планів, придбання основних фондів, планування амортизаційних відрахувань) [9, с. 77].

Отже, сьогоденне розуміння процесу бюджетування на заході та у вітчизняній літературі свідчить, що бюджетування – це адаптований до нових умов господарювання процес планування діяльності підприємства шляхом розробки системи взаємопов'язаних бюджетів, відмінною особливістю яких є їхня орієнтація на ринкові потреби, а також чітке встановлення та постійне порівняння усіх видів фінансових витрат, джерел їх покриття та очікуваних результатів [10, с. 48].

На нашу думку, впровадження бюджетного планування дасть змогу вдосконалити господарську діяльність підприємства за рахунок:

1) формування системи взаємопов'язаних бюджетів, орієнтованих на задоволення ринкових потреб і забезпечення максимізації головного фінансового результату діяльності підприємства – прибутку;

2) підвищення якості прогнозування та аналізу фінансового стану підприємства;

3) раціонального використання усіх ресурсів підприємства, зниження витрат на сировину та матеріали, прямих витрат на оплату праці, загальновиробничих витрат і відповідно зниження собівартості продукції;

4) підвищення обґрунтованості потреб підприємства у фінансових коштах за рахунок розробки графіків їх надходження та витрат;

5) оптимізації використання коштів, отриманих із різних джерел фінансування;

6) зниження запасів сировини, матеріалів та готової продукції, економії обігових коштів;

7) аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості і приведення їх у розумне співвідношення;

8) забезпечення “прозорості” системи планування, обліку та звітності підприємства. Це, з одного боку, дає можливість контролю за надходженням та використанням коштів, і тим самим підвищується обґрунтованість управлінських рішень, а з другого – підвищується “прозорість” підприємства для зовнішніх організацій і, як наслідок, зростає його імідж та інвестиційна привабливість;

9) підвищення координації та інтеграції дій різних підрозділів для успішного досягнення цілей підприємства;

10) можливості розробки системи мотивації персоналу, орієнтованої на кінцеві результати, у тому числі виконання бюджетів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Слід зауважити, що у діяльності вітчизняних підприємств бюджет як інструмент планування ще не знаходить належної оцінки і застосування. На нашу думку, така ситуація у сфері бюджетування на рівні підприємств спричинена тим, що, по-перше, нинішня система галузевого планування втратила своє значення і зруйнована. Планові розрахунки на підприємствах у більшості випадків мають миттєвий характер. Макроекономічна нестабільність у державі впродовж останніх років теж не спонукає підприємства займатися довгостроковим і поточним плануванням, що звужує сферу застосування фінансового планування на підприємствах.

По-друге, в період ринкових перетворень на зміну техпромфінплану прийшов бізнес-план, виражений у фінансових показниках, який є прикладом сполучення перспективного і поточного планування при створенні нового підприємства, для розробки стратегії фінансування і залучення інвестицій або обґрунтування виробництва нових видів продукції. Однак бізнес-план – це документ, який визначає середньостратегічні завдання у контексті довгострокових цілей, що мають

декларативний характер і містить мало кількісних оцінок. Це свідчить про те, що бізнес-план не може забезпечити точною, повною і своєчасною інформацією керівництво та економічні служби підприємства. Відтак господарська практика потребує інших, дієвіших методів забезпечення поточних рішень, наприклад бюджетного планування.

По-третє, впровадження достатнього досвіду бюджетування, набутого у розвинутих країнах, на нашу думку, стримується складністю розробки бюджетів, відсутністю науково обґрунтованої методичної бази, прийнятної для вітчизняних підприємств. До стримуючих факторів впровадження бюджетування у господарську практику можна віднести недостатність належної маркетингової інформації.

Відстоюючи бюджет, у першу чергу, як інструмент фінансового планування, зазначимо, що в країнах ринкової економіки його вважають описом цілей компанії, визначенням у термінах конкретних фінансових та операційних завдань. Розроблений у первісному своєму вигляді як статична система взаємовідносин, бюджет (фінансовий бюджет) у подальшому стає реєстром еталонних показників, що порівнюються із результатами поточної діяльності. Доповнений моделями продажу, функціонування виробництва тощо, бюджет перетворюється у комплексну систему, що дає змогу знаходити оптимальні щодо обраних критеріїв як поточні, так і перспективні рішення у всіх сферах діяльності підприємства. Таким чином, бюджетне планування передбачає підготовку головного бюджету, що складається із інтегрованих один з одним бюджетів, які відображають різні сторони діяльності підприємства. Крім цього, у зарубіжній практиці бюджетування беруться до уваги такі фактори, як потреби покупців, рівень конкуренції, корпоративна і трудова стабільність, фактори політики й економіки тощо.

Отже, як показує історичний екскурс у вітчизняну теорію становлення і функціонування планування, воно є необхідною економічною складовою, без якої

неможливе успішне функціонування жодної економічної системи. А новітня для України, але давно відома для заходу технологія бюджетування є найбільш вдалою для використання на рівні підприємств. Тому питання про те чи потрібно впроваджувати розробку системи бюджетів у господарську практику підприємств, повинно вирішуватись однозначно – необхідно, оскільки наявність навіть найпростішого бюджету дає змогу орієнтуватись у різних аспектах фінансового управління. Врахування особливостей даного інструменту фінансового менеджменту при впровадженні на вітчизняні підприємства є завданням подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Брігхем Є.Ф.* Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. – Київ: Молодь, 1997. – 1000 с.
2. *Энтони А. Аткінсон, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, Марк С. Янг* Управленческий учет, 3-е издание: Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 878 с.: ил.
3. *Энтони Р., Рис Дж.* Учет: ситуации и примеры: Пер с англ. / Под ред. и с предисл. А.М. Петрачкова. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 560 с.: ил.
4. *Хруцкий В.Е., Сизова Т.В., Гамаюнов В.В.* Внутрифирменное бюджетирование: Настольная книга по постановке финансового планирования. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 400 с.: ил.
5. *Щиборщ К.В.* Бюджетирование деятельности промышленных предприятий России. – М.: Издательство “Дело и сервис”, 2001. – 544 с.
6. *Волкова О.Н.* Бюджетирование и финансовый контроль в коммерческих организациях. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 272 с.: ил.
7. *Мамрак О.Н.* Логистическое бюджетирование как новый элемент в системе внутрифирменного планирования // *Економіка. Фінанси. Право.* – 2003. – № 12. – С. 10.

8. Савчук В.П., Вінченко М.М. Особливості системи бюджетування підприємства // *Фінанси України*. – 2002. – №11. – С. 55.
9. Зятковський І.В. Бюджет підприємства як інструмент управління фінансовими ресурсами // *Фінанси України*. – 2001. – №7. – С. 75
10. Бень Т.Г., Довбня С.Б. Бюджетування як інструмент удосконалення системи фінансового менеджменту підприємств // *Фінанси України*. – 2000. – № 7. – С. 48.
11. Попов В.М. и др. Бизнес фирмы и бюджетирование потока денежных средств. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 400с.: ил.
12. Карпов А.Е. Бюджетирование как инструмент управления. – М.: Результат и качество, 2005. – 400 с.: ил.
13. Добровольский Е., Карabanов Б., Боровков П., Глухов Е., Бреслав Е. Бюджетирование: шаг за шагом. – СПб.: Питер, 2005. – 448 с.: ил.
14. Бесєдін В. Створення, становлення і трансформування системи планування в Україні // *Економіка України*. – 2002. – № 4. – С. 4.
15. Бесєдін В. Створення, становлення і трансформування системи планування в Україні // *Економіка України*. – 2002. – № 5. – С. 4.
16. Панасюк Б.Я. Планирование: становление и развитие / Госкомэкономике УССР, НИЭИ; Отв. ред. В.И. Пила. – Киев: Наукова думка, 1990. – 164с.
17. Каким быть плану: дискуссии 20-х годов: Статьи и современный комментарий / Сост. Э. Б. Корицкий. – Л.: Лениздат, 1989. – 224 с., ил.
18. Курский А.Д. Научные основы советских пятилеток. – М.: Издательство “Наука”, 1974. – 350 с.
19. Пятилетние планы коммунистического строительства / Под ред. Г.М. Сорокина. – Экономика, 1978. – 264 с.
- МІЛІНЧУК Ольга Володимирівна – викладач кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.
- Наукові інтереси:
– методологія бюджетування діяльності підприємств;
– теорія і методологія фінансового аналізу.

Відомості про автора:

МІЛІНЧУК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА,

викладач кафедри економіки

Житомирського державного технологічного університету,

Домашня адреса: м. Житомир, пр. ак. Тутківського 2, кв. 44,

Тел.:(0412) 33-81-35,

УДК 311

Історичні передумови становлення бюджетування в Україні / О.В. Мілінчук // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2005. – № . – С. – Бібліограф.: 19 назв.

У статті розглянуто історичний аспект становлення і трансформування планування в Україні, починаючи з 1920 року до сьогодення

УДК 311

Исторический аспект становления бюджетирования в Украине / О.В. Милинчук // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2005. – № . – С. – Библиограф.: 19 наим.

В статье рассмотрен исторический аспект становления и трансформации планирования в Украине, начиная с 1920 года до сегодняшнего дня

УДК 311

The historical aspect of formation of budgeting in Ukraine / O.V. Milinchuk // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2005. – № . – P. – References.: 19 titles.

In the article the historical aspect of formation and transformation of planning in Ukraine from 1920 to this day is considered